

Nyelvtörténetileg roppant figyelemre méltó, hogy három, sőt négy és ötelemű név is akad. Középkori okleveleinkben gyakran találkozunk háromelemű névvel, de a négyelemű már ritka, és öteleműre hirtelen nem is tudnánk példát mondani. A pusztinai nevek között gyakorta olvashatni ilyet: Bába István Marika, Zsidó Péter Margit. Vagy: Erős Juzsi Györ Anti Györ /Györ=György/. Ezekben az esetekben nem több keresztnévét visel az illető, hanem apja, nagyapja, dédapja neve szerepel megkülönböztetésül saját keresztnéve előtt.

Nincs itt lehetőségünk arra, hogy az adatgazdag könyv valamennyi eredményét ismertessük, de egy jelenség mellett nem mehetünk el szótlánul: s ez a nevek írásának teljesen szokatlán módja. A hivatalos családnevet a pusztinaiak "román névnek" nevezik, mivel az kizárólag hivatalos román okmányokban fordul elő. A magyar nevek egy részét egyszerűen lefordították románra /Veress=Rosu, Muzsikás=Scripcaru/, vagy a felismerhetetlenségig eltorzították /Erős=Eris, Szőcs=Seciu, Pánczél=Pantilu, Kánya=Canea/. Ennek következtében a pusztinai nevek anyakönyvi bejegyzése 55 százalékban román vagy román hangzású. A színmagyar községben tiszta magyar hangzású név nincs is!

Ha ezeket a neveket a fasizmus idején /1920--40/ erőszakkal románosították el, akkor éppen most lenne erkölcsi kötelessége a hatóságoknak azok régi alakjának visszaállítása és épségben való megőrzése.

KÖHEGYI MIHÁLY

KÖNYV A FINN GYERMEKEK NEVEIRŐL

Eero Kiviniemi, Rakkaan lapsen monet nimet.
Suomalaisten etunimet ja nimenvalinta. Weilin + Göös kiadó.
Espoo, 1982. 376 lap

Finn rokonaink sokmindenben megelőztek bennünket. Többek között abban is, hogy a helsinki egyetemen külön kinevezett professzor foglalkozik a névtani kutatásokkal: Eero Oskari Kiviniemi /sz. 1937/. A szerző 1971-ben védte meg doktori dol-

gozatát az igeneves szerkezetű finn névanyagról, kutatásokat folytatott a helynevek szerkesztésmódjáról és arról is, hogyan hat a névanyagra az előtte lévő minta. A könyv tudós szakmai munkája, de elsősorban a nagyközönségnek szól.

Aligha van még egy terület, amely annyira meghatározó lenne egy-egy ember életében, mint a név. A névelemzést ma már gyakran számítógépek segítik. Eero Kivinieminek lehetősége volt számítógépes eredményekhez, azaz mintegy 10 millió finn keresztnévhez hozzájutnia /a kettős, illetőleg hármás Anna-maria Ulla típusú neveket itt külön-külön számolom/.

Könyvét a szerző nyolc nagy fejezetre osztja: I. Ki is vagy te? /9--25/ II. A régi személynévrendszerek /26--58/ III. Mai névanyagunk háttere /59--89/ IV. Nevek a nép ajkán /90--102/ V. Névnep -- naptárunk változásai /103--126/ VI. Keresztnevek választási módjai /127--173/ VII. A név és a névdivat változásai /174--242/ és VIII. Az 500 leggyakoribb keresztnév /243--348/. A szerző jegyzetekkel, a nemzetközi szakirodalom felsorolásával /355--358/, a finn keresztnévtörvény ismertetésével /359--361/, a fontosabb szakkifejezések pontos meghatározási helyének lapszám szerinti feltüntetésével /362/ és igen alapos névmutatóval /363--376/ zárja le munkáját.

A nagyobb fejezeteken belül több alfejezet tárgyal egy-egy kérdéskört. Az Ki is vagy te? kérdéskörében a keresztnév „jelentőségéről” és a keresztnevekhez kapcsolódó képzettársításokról ír a szerző. Megállapítja, hogy a keresztnév „jelentése” ma már igen-igen eltávolodhatott ősi, eredeti jelentésétől. Kedvelt, erősen elterjedt női keresztnév Finnországban pl. a magyarból kölcsönzött Ilona, az észtek is átvették, s ott főleg az 1960-as években vált divatnévvé. Elterjedésében kétségtelen a múlt századtól egyre erősödő finn-magyar kapcsolatok is szerepet játszottak, de a név adta finnségi képzettársítás is, hiszen az ilo jelentése boldogság, öröm északi rokonaink nyelvében. Eredete szempontjából ugyan a Helená-hoz, s nem az örömhöz, boldogsághoz van köze e névnek, a képzettársítás azonban a névdivat kialakulásában nem elhanyagol-

landó tényező /érdekes, hogy az ilotyttö 'örömlány' nem hatott zavarólag az Ilona elterjedését illetőleg, ami egyúttal északi rokonságunk kevésbé gúnyolódó természetéből fakad /vö. Kustaa Vilkuna: Etunimet Otava Keuruu 1976. 123 l./.

Jó érzékel tárgyalja a szerző e fejezeten belül a „mondd meg a neved, megmondom ki fia-borja vagy” -- kérdését. Kiviniemi rámutat az 1946-os finn keresztnévtörvény megfogalmazásában található kétértelműségekre, hiszen ebben „a finn nyelv szellemével el-lenkező” névadás valamint a „világosan férfi és felismerhetően női nevek” szépen hangzó szavak ugyan, a valóságban azonban nem éppen könnyű e kérdéskörben eligazodnunk. Érdekes megá-lapítása a szerzőnek, hogy a gyermek neve sokat elárulhat szü-leiről: a túlságosan feltűnő nevet viselő szülők igyekeznek gyermeküknek közönséges, elterjedtebb nevet adni, a nagy gya-koriságú keresztnévet viselők pedig hajlamosak fetűnő névre keresztelni gyermeküket. Az utóbbi azonban elég gyakran balul üt ki, s a szegény gyermek látja kárát. Vannak országok /pl. Dánia/, ahol előírják, milyen keresztnéveket szabad adni az újszülötteknek, s a keresztnévjegyzéktől csak külön engedély-lyel szabad eltérni. /Érdemes lenne itt külön foglalkozni az európai kisebbségek és az állam-nemzet keresztnévadási viszonyával. Tudomásom szerint a moldvai csángók között a dán törvényekhez hasonló keresztnévadási divat van, s a többségi nem-zet erős történeti érdeklődése mellett ez is oka lehet a Traian, Decebal, Burebista keresztnévek ottani terjedésének. Bizonyos előjelekből arra következtethetünk, hogy hasonló irá-nyú a helyzet Erdélyben is. Mindenképpen ajánlatos lenne e kér-déskört a finn kutatóknak is megvizsgálniok, hiszen Finnor-szág a névhagyományok ápolása terén Európa élenjáró országa./

A régi személynévrendszerek fejezete Ramsestől Mózesig és tovább napjainkig tekinti át a személynévadás történetét. Közérthetőek, a művelt nagyközönség számára megfogalmazottak mondatai, Kálmán Béla magasszintű népszerűsítő munkáihoz ha-sonlóan tárgyalja e kérdést. Példaanyagát elsősorban a Skandi-náv országok névanyagából meríti. E részben kitér olyan névvel kapcsolatos finn néphiedelemre is, melyek megfelelői a régi

magyarban is megvoltak, de gyökereit megtaláljuk az ógermánban és más népek hiedelemvilágában is: a keresztelő előtt nem volt szabad elárulni kívülállónak a gyermek nevét, hiszen ez szerencsétlenséget okozhat /30. l./. Talán hasonló szemléleten alapulnak a régi magyar Nemél, Nemvaló, Beteg, Csúnya óvónevek /1. KÁLMÁN BÉLA: The World of Names. Akadémiai Budapest 1978. 18. l./. Ennek kapcsán szól Kiviniemi az ún. tabu-nevekről, majd rátér a régi finn névrendszer kialakulására. A finn névkutató még nehezebb helyzetben van, mint magyar kollégája, hiszen az 1300-as évekből igen kevés személynév maradt fenn, s később is gyér az anyag. Az egész országra kiterjedő adóösszeírások az 1500-as évektől vannak, az anyakönyvezés pedig az 1600-as években kezdődik. A legrégebbi finn neveket fel is sorolja: Auva ~ Auvo, Hyvä, Iha ~ Iho, Ika ~ Ikä ~ Iko, Ilma ~ Ilmo, Kaikki ~ Kaikko, Kakko ~ Kakki, Kalle ~ Kalli, Kauka ~ Kauko, Kirja, Kulta, Kyllä, Lempi ~ Lemme ~ Lempa ~ Lempo, Mieli ~ Mielo ~ Miela, Päivä, Toiva ~ Toivo ~ Toive, Unna ~ Unta ~ Unto, Uta ~ Uto ~ Uti ~ Utu, Valta ~ Valto, Viha ~ Viho, Vihta ~ Vihto ~ Vihti, Vilja ~ Viljo. Kéttagú nevek utótagjaként még szerepel a régi finn névadásban a -heimo: Ikäheimo, a -jouts: Ikäjouts, Arijouts és a -neuvo: Hyväneuvonen, Montaneuvonen.

A megkülönböztető nevet, a későbbi családnév elődjét Kiviniemi óvatos megfogalmazásban feltételezi már a pogány finneknek /54. l./. Ezt különben régi magyar névanyag alapján magam is lehetségesnek tartom, s valószínű, hogy éppen a Farkas, Ravasz, Róka, Rigó, Varjú-típusú megkülönböztető nevek /melyeknek típusbeli megfelelői a Susi, Repo, Tikka, Varis, megvannak a finnben és más finnugor nyelvekben is/ a pogánykorban már hasonló funkcióban első, illetőleg második névként megvoltak mind a magyarban, mind pedig a finnben. Jóval későbbi eredetű lehet a Virtanen, Nieminen, Mäkinen, Koskinen és Lehtonen névtípus. Érdekes itt is a párhuzam funkcionális szempontból a magyar -i végű eredetileg hely-, illetőleg apanév funkciójú nevekkal /Pl. Kolosi lehet 1. Kolos fia és 2. Kolosból való ember/. A fenti -nen végű finn névtípusok is lehetnek 1.

patronymikumok 2. földrajzi környezetre utaló nevek. A kettő össze is tartozhat, s bonyolult, okleveles adatok segítségével is nehezen kideríthető szövevényes rendszert alkothat.

A jelenkori finn névrendszer legalább ötszáz évnyi keresztény névadási hagyományra tekint vissza. A finn keresztnevek eredetét Kustaa Vilkunaa már említett kitűnő munkájában dolgozta föl. Valószínűleg a kereszténység előtti nyelvi hagyományokra tekint vissza, hogy a Jézus és a Krisztus neveket keresztnévként a finn ember nem használja /akárcsak délebbi nyelvrokonai/. E két név azonban a görög, illetőleg a spanyol nyelvtérületen meglehetősen általános. Akárcsak a magyarban, a finn keresztnévrendszerben is a régi névanyag jórésze héber eredetű. Van azonban görög, latin, germán és némi szláv hatás is.

A nép száján a nehezen ejthető idegen nevek a finn nyelv szerkezetének megfelelően módosulnak. A Fredrik-nek van Reetrik és Rietrikki változata, a Brigitta Pirkko-vá válik, de van Pipa, Pippa, Pipo alakváltozata is. A német Henrik név az alapja végső soron az igen népszerű finn Heikki keresztnévnek, az Ulrika skandináv név /főleg a svédben általános/, a finn ember száján Ulla lett /az északnémet--finn egyezés lehet párhuzamos, hasonló névfejlődés eredménye is/.

A keresztnévadás divatja a finnben is évszázadonként igen változó: egy-egy népszerű uralkodó után neve divattá válhat /hasonló jelenség megfigyelhető napjainkban: az ötvenes évek mélypontja után ismét kezdi visszanyerni helyét a Mátyás, a János változatlanul gyakori név manapság is a magyarban/. A névdivatot igen gyakran külső tényezők: kereskedelem, kultúrhatások, kapcsolatok befolyásolják. A finn nemzeti ébredés a múlt század közepétől a névanyagban is érezteti hatását: új, finnesített névalakok jelennek meg 1858 Lauri, Mauno, Paawali, Pietari és Tuomas, 1861 Mikkeliipäivä, 1862 Antti, 1865 Yrjö, 1870 Tapaninpäivä és 1871 Wappu. Ezt követőleg északi rokonaink igen tudatosan elevenítették föl és iktatták be keresztneveik közé a népi eredetű régi finn névanyagot. Különösen a II. világháborút követőleg a több százezer Karjalai áttelepülésével új, e hagyományra épülő névanyag a hivatalos kalendáriumokba

is bekerült. Ekkoriban Kustaa Vilkuna akadémikus, névszakértő igyekezett befolyásolni a névadást: olyan neveket iktatott a kalendáriumba, amelyek látszólag kihaltak. Így elevenítette föl 1950-ben az Ansa, Hanna, Olli, Pirjo, Tuula, Veijo és Virpi neveket /ezek korábbi kalendáriumokban már nem szerepeltek/. 1982-ben kisebb módosításokat végeztek az ajánlott keresztnév-kalendárium rendszerében. Legközelebb 1984-ben kerül sor Finnországban új keresztnév-kalendárium kibocsájtására, amelyhez az előkészületeket számítógépekkel végzik el a finn névkutatók.

Milyen szempontok szerint választ a finn nemzet keresztnévet? Elsősorban a rokonság, a közvetlen család keresztnév-rendszere játszik itt szerepet, másod-sorban élő, de a családon kívül álló barátok és ismerősök, harmadszor történelmi és irodalmi személyiségek /az utóbbi esetben fontos szempont, hogy a név hangzásában is finn legyen/, negyedszer a legkülönbözőbb nemzetközi példaképek és végül legendák hősei hatnak a névadó szülőkre. Régebben fontos szerepet töltött be a finn névadásban egy-egy vallási példakép, a Szentírásban előforduló egyéniség. Vannak azonban népetimológián alapuló névértelmesítések. Éppen a magyar eredetű finn Ilona ilyen: lapsen on ajateltu olevan vanhempien „ilona” /152. l./. Gyakorlati szempontok: a rövidség és a más nevekkal való összeegyeztethetőség valamint a névnek valamilyen tudat alatti kedvelése, a különlegesség és a divat is szerepet játszhatik.

Optimista a könyv írója, amikor azt állítja, hogy „a számítógéppel most már a ma használatos finn neveket megvizsgálhattuk” /175/. A hivatalos, anyakönyvezett neveket igen, de vajon mindenki e nevet viseli-e? Finnországban e szerint 34000, Svédországban 80000-féle keresztnév van. A különbség török, magyar, finn, jugoszláv, spanyol és portugál vendégmunkások keresztnéveiből adódik. Finnországban a leggyakoribb női keresztnév 1880--1889 között az Anna volt, s 1919-ig megtartotta gyakoriságban az első helyet, 1920--1929 között az Aino, 1930--1939 között az Anja vezetett, 1940--1949 között Ritva állott az első helyen. Majd a Pirjo /1950--1959/, ezt követte 1960--1964-ben a Päivi, majd a Sari /1965--1969/ vette át az első

helyet. 1975 óta pedig a Sanna vezet. A férfiak keresztnéveinél hasonló időközökben a következő élvonalat állíthatjuk föl: Juho /1880--1899/, Eino /1900--1919/, a nagy finn költő, Eino Leino hatása folytán, Veikko /1920--1929/, Pentti /1930--1939/, Matti /1940--1949/, Kari /1950--1959/, Jari /1960--1969/, Mika /1970--1974/, Mikko /1975--1981/. A kettős keresztnévek esetén 1980--1981 között a Maria utótagú leánynevek a leggyakoribbak, a Juhani utótagúak pedig /férfinév/ 1940 óta vezetnek.

A könyv közli az 5000 leggyakoribb jelenlegi finn keresztnévet: 2163 női és 2881 férfi nevet. Ennek kapcsán olyan értékes névgyakorisági és területi megoszlási adatokat is közöl a szerző, amelyek további névtípus-elemzés alapjául szolgálhatnak. Az Ulla névről például a következőket tudjuk meg: 1. női név 2. a vizsgált anyagban 21413 alkalommal fordul elő 3. ebből 19370 alkalommal első névként 4. ez a vizsgált Ulla-előfordulású nevek 90 %-a 5. 1940--1960 között volt különösen gyakori 6. Finnország egész területén.

A jegyzetanyag és a szakirodalom tömör, lényegretörő. Magyar szerzők, így Erdődi József és Kálmán Béla nevét is felfedezem benne. Jó lenne élénkítenünk kapcsolatainkat, hiszen egyrészt sokat tanulhatunk a finn névkutatók, így Eero Kiviniemi munkáiból, másrészt -- különösen legrégebbi személynévanyagunk további vizsgálatát illetően -- hasznos lenne közös kutatási módszert kidolgoznunk azon az úton, amelyet már Benkő Loránd kijelölt /A régi magyar személynévadás. Budapest, 1947/.

SZABÓ T. ÁDÁM